

Utbildningskonceptet Trygghet & Studiero

-Elevs sociala samvaro som förbättringsarbete-

Erbjuder teoretiska och praktiska verktyg i syfte att främja trygghet och studiero

Utbildningskonceptet Trygghet & Studiero

Föreläsningar (teori)

1. Pedagogers uppdrag och centrala begrepp.
2. Elevers sociala samvaro & professionalitet.
3. Sociala hierarkier och elevers handlingsutrymme.

Efter varje föreläsning ges diskussionsuppgifter där teori kopplas till egna praktiken.

Kartläggning av skolklass (praktik)

4. Operativt arbete: kartläggning med hjälp av metoden *sociografisk inventering*.
5. Analys på individ- gruppnivå.
6. Förbättringsinsatser på individ- gruppnivå i 11 steg.

Tre beröringspunkter utifrån ett normkritiskt perspektiv

Elev – elevrelationer

Elev – lärarrelationer

Lärare – lärarrelationer

Förslag till lag om ändring i skollagen (2010:800)

4 kap. Bemyndigande 6a §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om hur det systematiska kvalitetsarbetet ska bedrivas.

4 kap. Huvudmannens klagomålshantering 8 §

Huvudmannen ska ta emot och utreda klagomål mot utbildningen.

Huvudmannen ska ha skriftliga rutiner för detta och aktivt verka för att rutinerna är kända bland elever, vårdnadshavare och personal.

Huvudmannen ska skyndsamt göra den utredning som behövs för att kunna hantera ett klagomål och därefter på lämpligt sätt återkoppla till den som har framfört klagomålet.

(Ds 2021:13. Regeringskansliet, Utbildningsdepartementet)

Doktorsavhandling

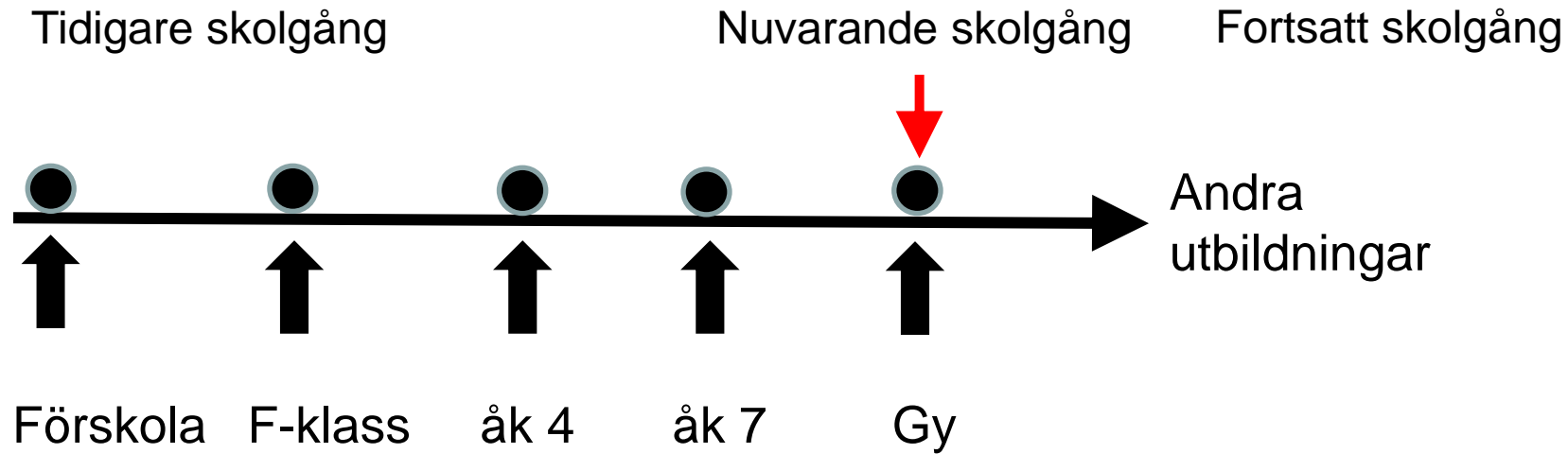
Utsatta elevers maktlöshet
En studie om elevers sociala samvaro
som förbättringsarbete i åk 8-9

HÉLÈNE JENVÉN
Pedagogik

Örebro Studies in Education 55 och Örebro Studies in Educational
Sciences with an Emphasis on Didactics 15 | ÖREBRO 2017

oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:1069568/FULLTEXT01.pdf

Stadieövergångar

Trygghet och studiero – en första inventering

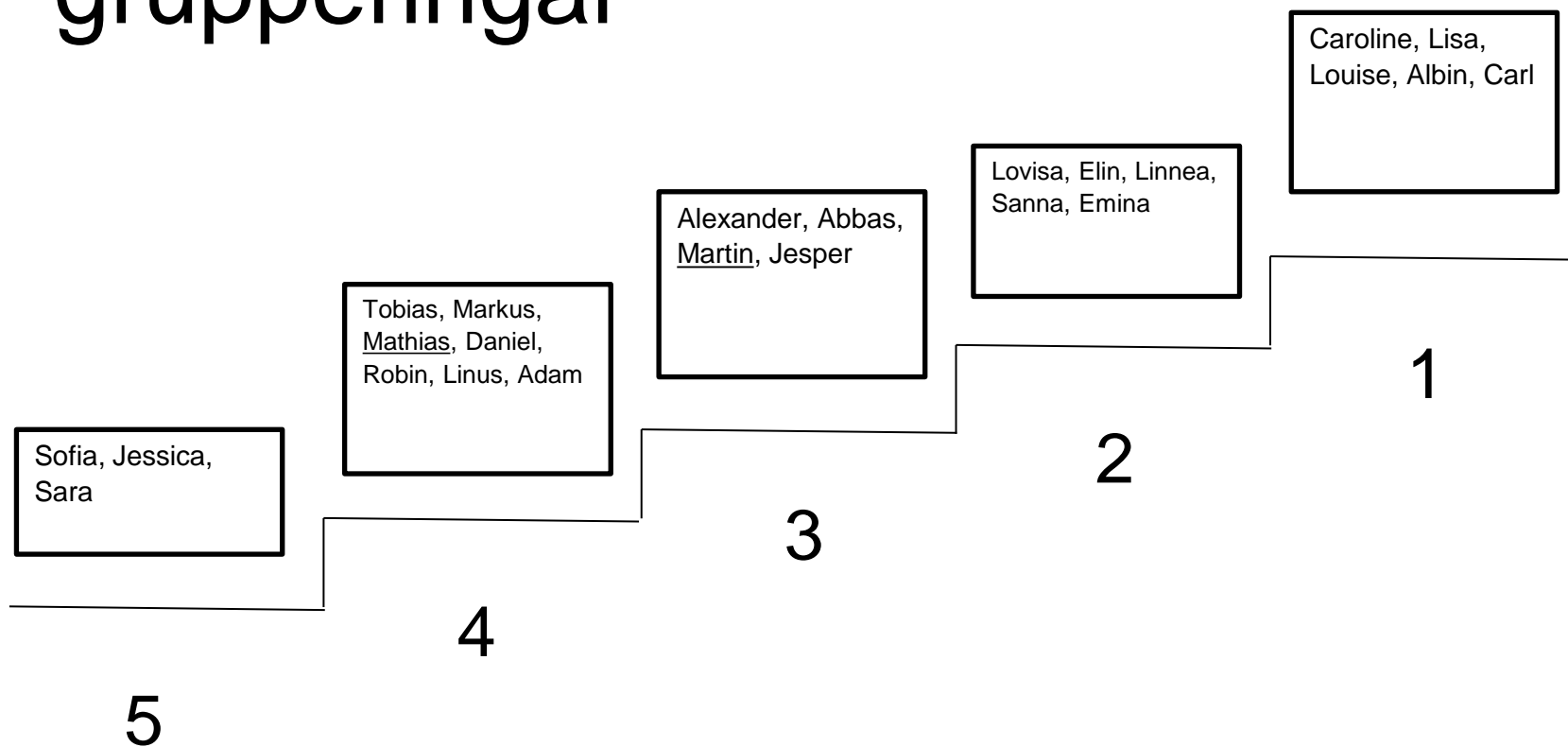
Identifiera platser/situationer på din skola där det är viktigt att all personal agerar med ett gemensamt förhållningssätt i praktiken.

En studie - tre teoretiska förklaringar

- Björn Erikssons (2001) sociologiska teori om mobbning
- Sociografisk inventering – en kartläggningsmetod
- Teorin: ”Kattens jakt på mössen”

Eleven Saras bild av skolklassens grupperingar

En högstadielärares förståelse av skolklassens hierarki

”Det är fascinerande alltså... framförallt den här skillnaden mellan att plötsligt så har man en helt annan bild ... man fattar! Det hade jag aldrig kunnat föreställa mig att en sån relativt begränsande information skulle ge en så totalt annorlunda upplevelse för min del... man har ju trots allt haft elever i 30 år så att säga.”

Jenvén (2017)

Status och lärandet

Barn och elever i skolan deltar i komplexa sociala processer där de söker tillhörighet och vänskap.

De bygger identiteter och status i relation till varandra.

Formandet av vilka ideal och normer som ska gälla, till exempel för flickor respektive pojkar, är en dimension av status och maktkamp i klasser och i skolan.

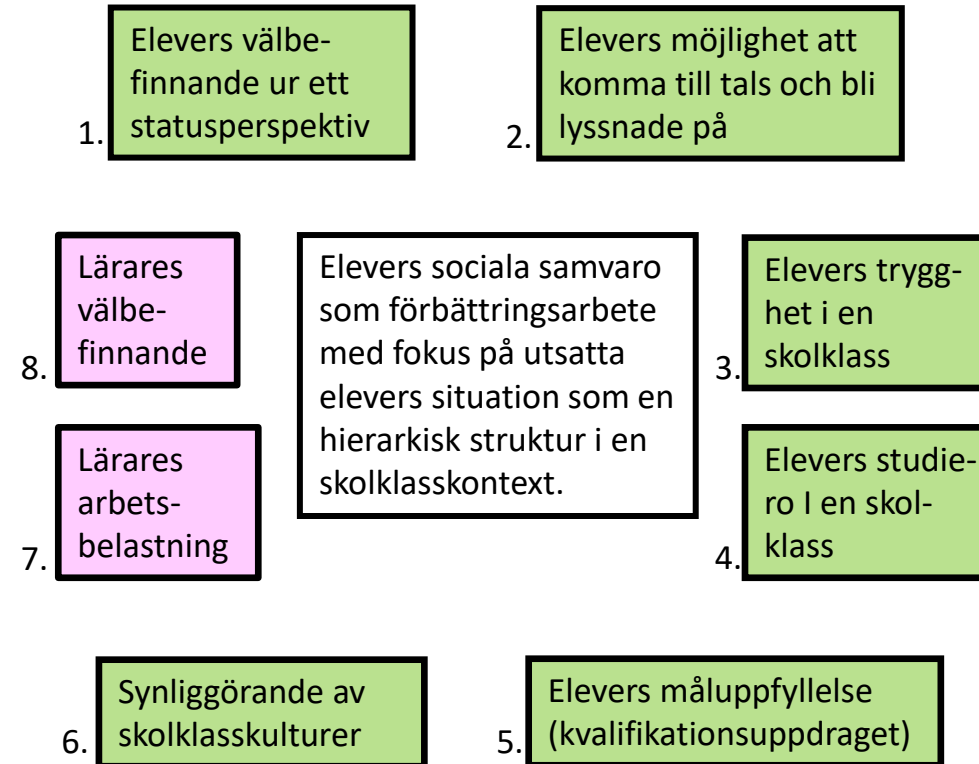
Detta pågår alltid i varje klass och i varje skola.

Kränkningar sker ofta som en del av dessa processer.

Risken för kränkningar ökar när statusbyggandet får för stort spelrum och det lärande som är avsikten med skolan kommer i andra hand.

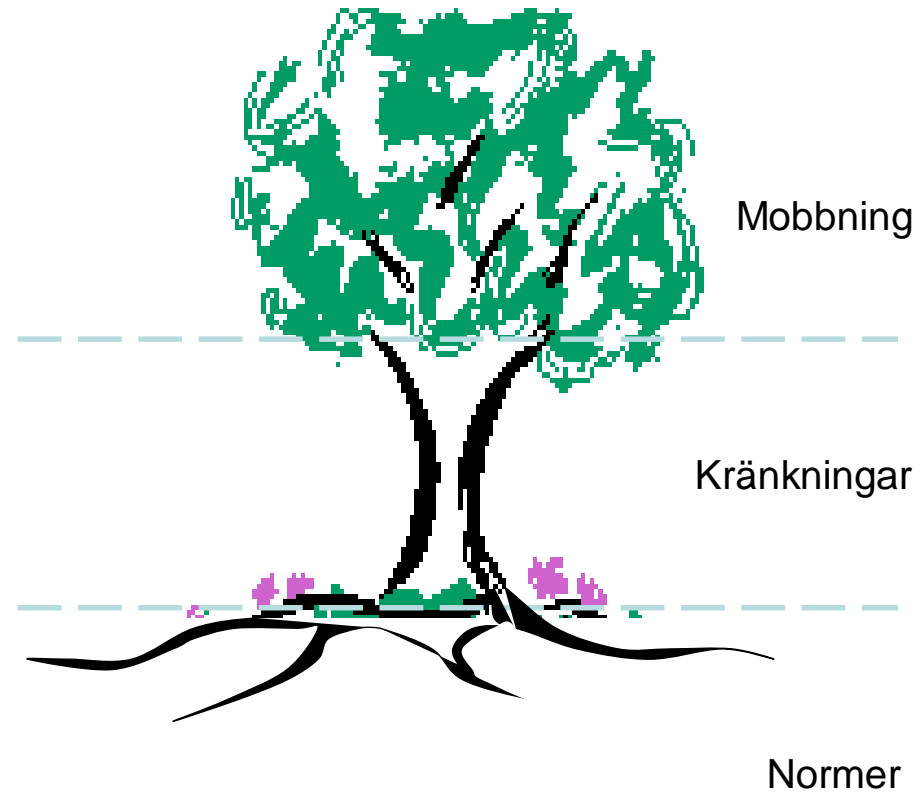
(Skolverket 2013 s. 12f)

Utbildningskonceptet Trygghet & Studiero kommer åt följande utvecklingsområden

Normer → Kränkande handlingar → Mobbning

Normer → Kränkande handlingar → Mobbning

(H. Jenvén & K. Orlenius, 2016)

Diskussionsfråga nr. 1

Utifrån bilden av Trädet, har du och dina kollegor en samsyn när det gäller att agera vid kränkande handlingar, attityd, jargong, negativt språkbruk etc? Om inte, på vilket sätt skiljer ni er åt och vad får det för konsekvenser?

Mobbning, kränkande handlingar & normer – åtgärder

Mobbning

1970 till tidigt 2000-tal

Akuta insatser

Kränkande handlingar

2006*

Akuta insatser samt:
främjande, förebyggande, utredande och dokumenterande
Elevskyddslagen*

Normer 2009

Normkritiskt perspektiv
Attityd, jargong, språkbruk och kroppsspråk

Forskningsresultat relaterade till kränkings- och mobbningsproblematik i svenska skolor

1. Kränkningar och mobbning förekommer i svenska skolor. Stor variation (0-55 %) i frekvensen av mobbning mellan olika skolklasser.
2. Sådana handlingar sker till största delen på ett sätt som kan vara svårt för lärare att upptäcka .
3. Eleverna uppfattar brister hos vuxna i hanteringen av kränkande handlingar.
4. Elever undviker i hög grad att berätta för vuxna hemma och i skolan, när de utsätts för kränkande handlingar.
5. Det föreligger skillnader i bedömningen av vad som kan vara kränkande handlingar och mobbning.
6. Kränkande handlingar förekommer bland annat i skolan som medel i elevers relationsarbete och livsförståelseärande.
7. Det finns brister i skolornas arbete med den årliga planen för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling.

Kränkande behandling

”Kränkande behandling är när barns eller elevers värdighet kränks vid enstaka tillfällen. Dessa handlingar kan utföras av en eller flera personer och riktas mot en eller flera. Kränkningarna kan vara synliga och handfasta men också dolda och subtila. De kan uttryckas genom nedsättande tilltal, ryktesspridning, förlöjligande eller fysiskt våld. Att frysa ut någon eller hota någon räknas också som en kränkning.”

(Skolverket 2011)

Exempel på kränkningar

Fysiska

- puttar, tacklar
- knäar, slår eller sparkar
- tilltag med redskap
- snärta, nyps
- trycker upp någon mot en vägg
- sätter sig på någon
- håller emot
- ”mular” med snö

Psykiska

- säger elaka kommentarer
- pratar ”skit” om någon
- ”himlar” med ögonen, ger blickar
- suckar
- ignorerar, lämnar (går iväg)
- hotar, retar
- fryser ut säger:-” vi vill va´ själva”

Textburna

- skriver lappar
- klottrar på väggar, bänkar
- mailar, chattar,
- skriver SMS osv

Exkludering – en form av kränkning

Komplext och svårt

Exempel:

En flicka upplever att hon inte får vara med. Känner sig utesluten.

Vilket är skolans ansvar?

Här ställs två principer mot varandra:

- Rätten att få vara med.
- Rätten att få välja bort.

Vilken princip ska vara överordnad i skolan?

Kan skolan hävda den ena eller andra principen?

I så fall, hur?

Mobbning

Mobbning definieras som ”en upprepad negativ handling som inbegriper att någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag. Mobbning är något som upprepas över tid.”

(Skolverket 2011)

Elevroller i en mobbningsituation

- "Den som blir utsatt"
- "Försvarare"
- "Utomstående"
- "Den som utsätter"
- "Assistent"
- "Medlöpare"

Olika former av mobbning

Fysisk form

- Knuffad/fasthållen
- Hotad med stryk
- Slagen/ sparkad

Social form

- Hånad/kallad elaka saker
- Utsatt för ryktesspridning
- Utstött/utfrost

Diskussionsfråga nr. 2

En form av kränkning som visat sig vara svår att ”komma till rätta med” är exkludering. Detta för att två principer här ställs mot varandra:

- Rätten att få vara med i en gemenskap.
- Rätten att få välja bort någon man inte önskar umgås med.

Vilken princip ska vara överordnad i skolverksamheten?

Kan skolan hävda den ena eller den andra principen? I så fall, hur?

Normer

Normer är grogrunden till kränkningar enligt Skolverket (2009). De är oskrivna regler som talar om hur man bör vara i ett visst sammanhang – de är handlingsinriktade.

Klädsel

Jargong

Attityd

Språkbruk

Kroppsspråk

Elever i en skolklass sätter sina egna normer vilka kan gå stick i stäv med skolans gällande normer!

Positiva normer som bidrar till en bra lärmiljö

- Man lyssnar färdigt på den som talar
- Man låter alla andra komma till tals
- Man tolererar även synpunkter man inte själv gillar
- Man samarbetar med alla (andra) elever
- Man hjälper alla (andra) elever

Med hjälp av kartläggningsmetoden *Sociografisk inventering* kan positiva normer antingen identifieras eller "lysa med sin frånvaro".

Gällande normer för att vara populär:

1. Man ska vara en stark individ.
2. Se bra ut.
3. Vara sportig och vältränad.
4. Ha ett stort socialt nätverk med många kompisar.
5. Vara utåtriktad, ta för sig.
6. Ha ett gott beteende och
7. Vara studieinriktad.

Holm (2008)

Normen, att inte vara studieinriktad kan ta sig uttryck genom att elever exempelvis försöker leda in lektionen på sidospår!

- (1) Att undvika skolarbete och
- (2) Skapa avbrott av olika karaktär

Jenvén (2016)

Framgångsfaktorer

vid arbetet mot mobbning och kränkande handlingar

- Systematik
- Hela skolan-ansats - samsyn
- Utbildad/kompetent personal
- Skolklimat
- Elevers delaktighet

För att nå framgång i antimobbningsarbetet krävs bland annat aktivt engagerade individer och resurser av olika slag, som kompetent personal, organisatorisk stabilitet och en personalgrupp som drar åt samma håll (Skolverket 2011, s.13).

Nolltolerans mot diskriminering och kränkande behandling– lagens krav och huvudmannens ansvar

Skolverket

Huvudmannens ansvar enligt Skolverket

Barn- och elevombudet säger att:

- Huvudmännen måste skapa system och rutiner för att ta reda på om kränkningar, trakasserier och diskriminering förekommer.
- Huvudmännen måste se till att all personal i skolan får utbildning om vad lagen kräver.
- Eleverna måste involveras i det främjande och förebyggande arbetet.
- Skolorna måste arbeta för att skapa samsyn bland skolpersonal, elever och föräldrar om vad nolltolerans är.
- Huvudmännen måste ställa resurser till förfogande för fortbildning av personalen.
- Ökad vuxennärvaro minskar kränkningar.

Arrhenius (2011)

Nolltoleransens kvalitet

Nolltolerans innebär att lärare skyndsamt ingriper så fort de får kännedom om en kränkande handling.

Det handlar också om kvaliteten på insatsen som en avgörande faktor för att få till stånd ett resultat som kan beskrivas som att de demokratiska värdena är uppfyllda ur den utsattes perspektiv.

Rekommendationen är att följande sex steg alltid finns med i utredningen av en kränkande handling:

1. Bryta den kränkande handlingen.
2. Genom samtal med berörda parter reda ut den kränkande handlingen.
3. Underrätta vårdnadshavare.
4. Anmäla till rektor.
5. Dokumentation görs samt anmälan till huvudman (nämnd/styrelse).
6. Uppföljning av det dokumenterade med berörda parter samt när så bedöms, avslutning av ärendet.

Akuta, förebyggande och främjande insatser

Metaforen ”tandvårdsproblematik”

Akuta insatser

- Laga en tand
- Rotfylla
- Dra ut en tand
- m.m.

Förebyggande insatser

- Borsta tänder
- Använda tandtråd
- Använda ”munskölj”
- Fluorbehandling
- m.m.

Främjande insatser

- Äta rätt
- Dricka rätt
- m.m.

Genom att arbeta främjande och förebyggande behöver vi inte hålla på med det akuta i så stor utsträckning.

Likabehandlingsarbete på tre nivåer

Det akut åtgärdande

Ledord: bryta, lyssna, stötta

Bryta pågående handlingar.
Agera skyndsamt.
Utreda/dokumentera.

Det förebyggande

Fokus på problem

Ledord: förhindra, mota, avvärja

Skolregler
Rastvakten
Anpassa miljön.
Riskbedöma.
Kartlägga.
Dokumentera.

Det främjande

Pågår ständigt

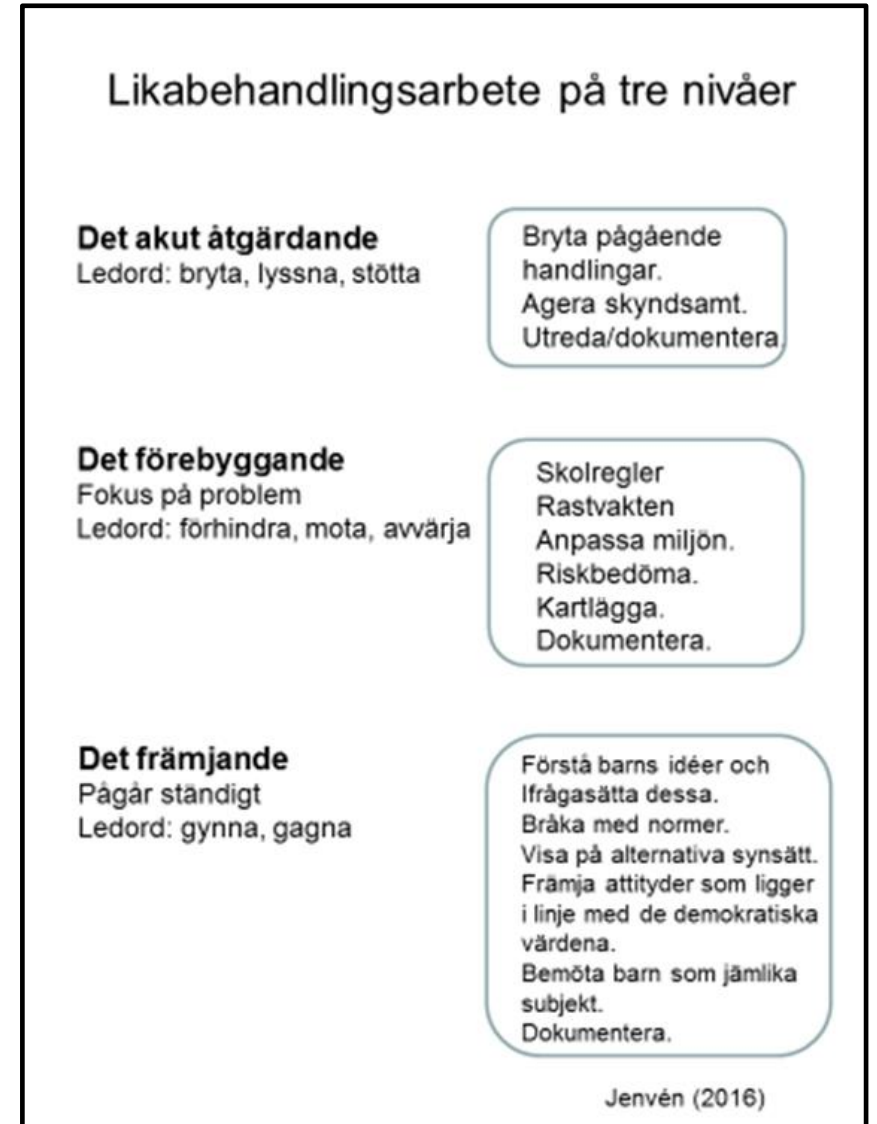
Ledord: gynna, gagna

Förstå barns idéer och
Ifrågasätta dessa.
Bråka med normer.
Visa på alternativa synsätt.
Främja attityder som ligger
i linje med de demokratiska
värdena.
Bemöta barn som jämlika
subjekt.
Dokumentera.

Diskussionsfråga nr. 3

Utifrån bilden *Likabehandlingsarbete på tre nivåer* – diskutera hur långt du har kommit i ditt konkreta arbete med dessa tre nivåer. Vad har du för eventuella behov att få ökad kunskap om, för att fullt ut kunna ”leva upp till detta”?

Styrdokumentet - garanti för elevers trygghet?

Juridiskt ansvar

Skollagen, lagen om förbud mot diskriminering

Personligt ansvar

Yrkesetik (Lgr-11, lärarförbundens fickfolder)

Lärares uppdrag kan således sägas bestå av både en juridisk och en etiskt/moraliskt del.

I *Lärares Yrkesetik* (Läraryrket & Lärarnas Riksförbund 2001) kan man läsa att de båda läraryrketens medlemmar förbundit sig att visa god kollegialitet men inte på ett sådant sätt att det kan leda till en handling eller underlåtenhet som kan skada eleverna. Vidare att lärare ingriper om en kollega uppträder kränkande mot en elev eller motverkar en elevs rättigheter. Man lovar att påtala och engagera sig mot sådana utvecklingstendenser och handlingar i skola och samhälle som kan skada eleverna och alltid bemöta eleverna med respekt för deras person och integritet samt skydda varje individ mot skada, kränkning och trakasserier.

Jenvén (2016)

Demokratiska värden

- Aktning & respekt för varje människas egenvärde
- Människolivets okränkbarhet
- Individens frihet & integritet
- Jämställdhet mellan kvinnor & män
- Solidaritet med svaga & utsatta

(samtliga läroplaner)

Jenvén (2016)

Lärares tudelade uppdrag

Kvalifikation - eleverna ska tillägna sig det som traditionellt kallas för kunskap (undervisningsuppdraget)

Socialisation – främja elevernas sociala fostran (demokratiuppdraget)

Problem:

- De båda uppdragen kan konkurrera och ställas mot varandra i lärares praktik
- Lärare kan ställas inför val att välja det ena eller andra uppdraget.

Forskning visar att de båda uppdragen bör integreras för att få en bra måluppfyllelse.

Lärares syn på uppdragen påverkar hur de agerar i en kränkings- och mobbningsproblematik.

Vad har lärare med sig i bagaget?

Den enskilde pedagogens/skolledarens definition av begreppet kränkning samt hur man handlar grundar sig huvudsakligen på två slags livskunskaper:

Utbildning

- Vetenskapligt grundade
t.ex. (lärarutbildning och fortbildning)

Egna livserfarenheter

- skolgång
- fritid
- andras berättelser
- etc.

Diskussionsfråga nr. 4

Utifrån bilden *Vad har lärare med sig i bagaget*, diskutera vilka egna erfarenheter respektive vetenskapliga utbildningsinsatser som du "har att luta dig mot" för att kunna garantera elevers trygghet i grundskolan? Är dessa tillräckliga för att du ska kunna fullfölja ditt uppdrag? Om inte - vad saknas?

Vad har lärare med sig i bagaget?

Den enskilde pedagogens/skolledarens definition av begreppet kränkning samt hur man handlar grundar sig huvudsakligen på två slags livskunskaper:

Utbildning

- Vetenskapligt grundade
t.ex. (lärarutbildning och fortbildning)

Egna livserfarenheter

- skolgång
- fritid
- andras berättelser
- etc.

Jenvén (2016)

Jenvén (2021)

Normkritiskt förhållningssätt

Att ha ett normkritiskt förhållningssätt i praktiken är att arbeta främjande och förebyggande i arbetet mot all form av kränkande behandling.

Så vad ska vi göra?

”Det måste sätta sig i ryggmärgen bland alla vuxna som arbetar med och i skolan, att om något barn blir kränkt, om någon till exempel blir utsatt för våld, illasinnad ryktesspridning, förtal, utfrysning etcetera, så ska skolans åtgärdsmekanismer sätta igång. Det ska vara som att trycka på en knapp. Då ska en utredning ta reda på hur det ligger till, sedan ska åtgärder vidtas så att det inte upprepas.”

Arrhenius (2011)

Diskussionsfråga nr. 5

”Att ha ett normkritiskt förhållningssätt i praktiken är att arbeta främjande och förebyggande i arbetet mot all form av kränkande behandling”.

Hur skulle du vilja agera, för att komma åt de elever som handlar på ett sätt som bidrar till att en antipluggkultur råder i din klass? Finns det risker med att agera på det sätt du helst skulle önska? Förklara!

Tack för att ni lyssnade!

Hélène Jenvén

helene.jenvén@skaraborg.se